

Risteyksessä

Jarno Valkonen^a

Inarin metsäkonfliktia voidaan tarkastella ”maapolitiikkana”

Joulukuussa 2010 Yle uutisoi, että Inarin kunnan alueella vuosia jatkunut valtion metsätalouden ja paikallisen poronhoidon välinen maankäytön kiista, ”metsäriita”, päättyi sovintoon. Uutisen mukaan Ylä-Lapin metsärauha syntyi, kun Metsähallitus sekä Muotkatunturin, Muddusjärven, Hammastunturin ja Paatsjoen paliskunnat sopivat metsätalousalueilla sijaitsevien tärkeiden porolaitumien käytöstä. Sopimuksen mukaan Metsähallitus rajaa 43 000 hehtaaria talousmetsää 20 vuodeksi metsätaloustoiminnan ulkopuolelle. Lisäksi Metsähallitus lupautui pidättäytymään joistakin metsänkäsittelytavoista tietyillä alueilla. Vastaavasti paliskunnat hyväksyivät, että osalla paliskuntien alueesta Metsähallitus voi jatkaa monikäyttömetsätaloutta. (Yle 2010.)

Kymmenen vuotta metsärauhan syntymisen jälkeen Inarin metsien käyttö ajautui jälleen kerran konfliktiin. Tällä kertaa kyse oli Inarin yhteismetsän omistamasta, Hammastunturin reunamilla sijaitsevasta noin 2 900 hehtaarin metsäalueesta. Alue on kestävä metsätalouden FSC-sertifikaatin mukaista IFL-metsäaluetta (*Intact Forest Landscape*). IFL-alueella tarkoitetaan laajoja luonnontilaisia metsäalueita, joiden monimuotoisuutta ja ekosysteemejä halutaan suojella. FSC:n kansallisen riskiarvion mukaan metsäteollisuuden puunhankinta Ylä-Lapissa voi mahdollisesti aiheuttaa uhkaa saamelaiskulttuurille ja poronhoidolle. Tästä syystä metsäteollisuus ei enää halunnut ostaa puuta Inarin yhteismetsältä. Seurauksena Inarin yhteismetsä ajautui kiistaan paitsi alueen suojelua vaativien tahojen myös yhteismetsän osakkainakin olevien poronhoitajien kanssa. Hakiessaan ratkaisua tilanteeseen yhteismetsä ensin tarjosi luontoarvoiltaan ylistettyjä metsiään valtiolle suojeltavaksi rahallista korvausta vastaan, mihin valtio vastasi kieltävästi. Yhteismetsä myös ilmoitti perustavansa alueelle ”jäkälnäkasvatusalueen”, jossa porojen laiduntaminen on kiellettyä. Erinäisten vaiheiden kautta metsäalue päättyi kuin päättyikin suojeltavaksi, kun brittiläisen kaivosyhtiö Anglo Americanin suomalainen tytäryhtiö AA Sakatti Mining osti alueen kompensoidakseen Viiankiaavalle suunnitteleman kaivoksen ekologisia vaikutuksia. (Elonen 2022.)

Kiista Inarin yhteismetsän maiden käytöstä on jatkumoa Inarin kunnan alueen pitkäkestoiselle metsäkonfliktille (ks. Valkonen 2007). Myös siinä keskeinen kiistakysymys oli, miten luonnonlaitumiin perustuva poronhoito ja metsätalous voidaan yhteensovittaa. Nyt yhteensovittamista katsottiin kuitenkin hankaloittavan se, että ei oikeastaan ollut mitään yhteensovittavaa, jos kerran puu ei mene kaupaksi. Inarin yhteismetsän hoitokunnan puheenjohtaja Yrjö Mattilan mukaan kyse on maapolitiikasta ja siitä, että ”[j]okainen lintti tunnutaan

^a Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto, jarno.valkonen@ulapland.fi

tarvittavan saamelaisten ja poronhoidon käyttöön” (Elonen 2022). Ajatus kiistasta maapolitiikkana on kiinnostava, koska se avaa näkökulman pohtia Inarin eri metsäkäyttömuotojen maasuhdetta eli kytkeytymistä paikkaan.

Luonnonvaraistumisen käytäntö

Olen aiemmin esittänyt Inarin metsäkiistaa koskevassa artikkelissani, että *”kiistanalaisen ilmiön tai asiakyksymyksen paikantamiset ovat keskeinen osa luontopolitiikan käytäntöä”* (Valkonen 2007, 27). Esimerkiksi metsäkiistoissa on tavallista, että kiistan osapuolet määrittelevät eli paikantavat kiistanalaisen kohteen eri tavoin. Näillä määrittelyillä on puolestaan merkitystä ilmiötä koskevaan ymmärrykseen, selittämiseen ja arviointiin. Tämä tarkoittaa, että *”luonnonkäytön arvioinnin kriteerit eivät ole kohteesta sellaisenaan nousevia tai etukäteen tiedettyjä, vaan ne ovat sisäänrakentuneina kohteen määrittelyihin”* (emt., 27). Vastaavanlaiseen päätelmään on päätenyt myös sosiologi Sanna Hast (2021), jonka mukaan luonnonvarojen yhteensovittamisen ongelmat juontuvat sen tavasta lähteä liikkeelle *”luonnonvarat edellä”*.

Hastin mukaan tämä tapa tarkastella luonnonvarojen yhteensovittamista hallitsee luonnonvarapolitiikkaa. Yhteensovittamista pidetään kestäväen luonnonvarapolitiikan takeena. Se perustuu oletukseen, että *”samoja alueita on mahdollista käyttää monin päällekkäisin ja limittäisin tavoin hyvin informoidun, tehokkaan ja eri näkökulmat huomioivan suunnittelun tuloksena”* (Hast 2021, 15). Hast kritisoi luonnonvarojen yhteensovittamisen ideaa, jonka mukaan yksioikoisesti oletetaan, että sovitettavat luonnonvarat olisivat irrallaan luonnonvaraistumisen käytännöistä, eli siitä, miten eri elinkeinot tekevät luonnosta taloudellisesti hyödynnettävän varannon. Hänen mukaansa luonnonvarojen yhteensovittaminen edellyttää sellaista tarkastelua, missä huomiota kiinnitetään siihen, miten erilaiset elinkeinot tuottavat luonnonvaransa. Vasta sen jälkeen on mahdollista arvioida, onko esimerkiksi samaa paikkaa hyödyntävien elinkeinojen maasuhteet yhteensovitettavissa ja miten. Kun Inarin metsäkiistaa tarkastellaan tästä näkökulmasta, on sitä mielekästä luonnehtia nimenomaan *”maapoliittisena”* kysymyksenä.

Luonnonlaitumiin perustuva poronhoito on maasuhteeltaan monin tavoin erilainen kuin monet muut luonnonvarataloudet. Poronhoidon suhdetta maahan määrittää ensinnäkin se, millainen se on poron ruokamaana. Poro valikoi, missä se kulloinkin ruokailee. Toiseksi poron paikkakauskollisuudella on merkitystä poronhoidon maasuhteen muodostumiseen. Poro on paikkakiintynyt eläin, joka sosiaalistuu osaksi tiettyjä ruokamaita. Poro toisin sanoen tuntee laitumensa, sillä on laidunmuisti. Laidunmuistin kehittyminen edellyttää, että poro pääsee kasvamaan kiinni laitumeen. Jos tätä kasvuprosessia ei tapahdu, poronhoito hankaloituu, koska poro ei pysy paikallaan. Lisäksi kilpailevat maankäyttömuodot vaikuttavat ratkaisevasti poron maasuhteeseen. Muu maankäyttö voi kaventaa poron mahdollisuutta valikoida ruokamaansa, estää porolaitumen vuotuiskiertoa ja muuttaa alueen luonnontilaa niin, että poro välttelee liikkumasta tietyillä alueilla.

Luonnonvarapolitiikan kannalta luonnonlaitumiin perustuva poronhoito on hankalaa, koska poronhoidon etujen huomioiminen edellyttää poron asettamista keskeiseksi politiikkaa määrittäväksi toimijaksi. Olisi katsottava, miten poro on kiinnittynyt maahan, ja vasta sitten arvioitava, miten muu maankäyttö vaikuttaa poronhoidon maasuhteeseen. Lisäksi olisi huomioitava, että esimerkiksi yhden vanhan metsäalueen hakkuun vaikutukset poronhoidolle eivät ilmaannu pelkästään hakatussa *”tyhjässä maaperässä”*. Yksittäisen hakkuun seuraukset kertautuvat alueellisesti, ja siten se vaikuttaa poronhoidon toimintaympäristön kokonaiskehitykseen esimerkiksi kutistaen poron luonnonlaidunalueita.

Kohti paikallisesti kestävää luonnonvarapolitiikkaa

Vaikka poron paikkakiintymyksen asettaminen etusijalle paikallisessa luonnonvarapolitiikassa on hankalaa, ei se ole mahdotonta. Vuonna 2010 solmitun Ylä-Lapin metsärauhan mahdollisti se, että metsätalous sitoutui sopeuttamaan toimintansa luonnonlaitumiin perustuvan poronhoidon tarpeisiin eikä päinvastoin. Metsärauhan synnyn yhtenä edellytyksenä on ilmeisesti ollut myös se, että valtio sai luopua aiemmasta metsätalouden työllistämisvelvoitteestaan Inarissa, eli koneistamaan hakkuunsa. Vaikka metsätalouden alueiden pinta-ala pieneni, hakkuiden koneistaminen turvasi metsätalouden taloudellisuuden Inarissa. Metsärauhan saavuttaminen edellytti siis myös metsätalouden luonnonvaraistumisen käytäntöjen uudelleenmuotoilua. Tuli siis suunnitella uudelleen, millä tavalla metsätalous tekee luonnosta taloudellisesti hyödynnettävän varannon.

Kymmenen vuotta myöhemmin esiintyneessä Inarin yhteismetsäkiistassa ratkaisun avaimet olivat erilaiset. Ratkaisuna oli se, että ulkopuolisella toimijalla – kaivosyhtiöllä – oli intressi suojella metsäalue riippumatta siitä, miten poronhoidon ja metsätalouden suhde alueella järjestyy. Vaikka kiistan lopputulos olikin poronhoidon maasuhteen kannalta edullinen, metsikön suojelu ekologisena kompensatiotoimena jätti monet paikallisen luontopolitiikan kannalta tärkeät kysymykset yhä avoimeksi. Esimerkiksi Inarin yhteismetsäkiistan aikana puukauppa käytännössä loppui Inarin kunnassa. Se herätti paikallisten keskuudessa ihmettelyä – miten voi olla mahdollista, että kunnassa, jossa on hakattu miljoonia kuutioita puuta, ei yhtäkkiä ole saatavilla puuta edes polttopuiksi. Paikallisesti heräsikin kysymyksiä, kuinka Inarin metsiä voisi jatkossa hyödyntää kestävästi eli tavalla, joka aidosti huomioisi paikalliset luonnonvarapoliittiset tarpeet. Metsiä odotettiin yhä edelleenkin voitavan käyttää poronhoidon, metsätalouden tai matkailun tarpeisiin niin, että eläminen ja asuminen paikassa olisi jatkossakin mahdollista. Tämä keskustelu jäi käymättä, kun yhteismetsän metsikkö suojeltiin.

Luonnonvarakonfliktien ymmärtämisen ja ratkaisemisenkin kannalta on tärkeää, että kohteena olevien kiistakysymysten paikantumisen mekanismit tunnistetaan. Elinkeinot tuottavat kukin omalla tavallaan luonnonvaransa, mikä voi johtaa muiden luonnonvarojen sivuuttamiseen, kuten Hast (2021) tutkimuksessaan vakuuttavasti osoittaa. Katson, että maapolitiikan käsite voisi tarjota tuoreen näkökulman tarkastella luonnonvaraistumisen paikkaan kytkeytynyttä politiikkaa. Kun kiistoja tarkasteltaisiin maapolitiikkana, keskeistä olisi kysyä, miten ja minkä vuoksi alueen luonnonympäristöjä kokonaisuudessaan käytetään. Punnittavaksi tulisi eri maankäyttömuotojen eettisen perustan lisäksi niiden olemassaoloon ja tiedolliseen luonteeseen liittyviä kysymyksiä.

Lähteet

- Elonen, P. (2022) Arvokas aarre. Helsingin Sanomat 2.7.2022. <<https://dynamic.hs.fi/a/2022/Ikuinenmetsa/>>. 5.4.2023.
- Hast, S. (2021) *Yhteensovittamattomat luonnonvarat? Tutkimus Lapin luonnonvaraistumisesta*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 323. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-285-6>>.
- Valkonen, J. (2007) Luontopolitiikan paikallisuus. *Alue ja ympäristö* 36(1) 27–37. <<https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64308>>.
- Yle (2010) Ylä-Lapin metsäriita on sovittu. 10.12.2010. <<https://yle.fi/a/3-5684622>>. 5.4.2023.